

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального
процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку
застосування застави»

1. Мета законопроєкту

Метою законопроєкту є забезпечення єдності, обґрунтованості та передбачуваності практики застосування застави шляхом встановлення єдиного порядку та об'єктивних критеріїв визначення її розміру, урахування реального майнового стану підозрюваного, обвинуваченого, вартості належних йому активів, характеру кримінального правопорушення та процесуальних ризиків, а також визначення граничних розмірів застави та врегулювання порядку її внесення у грошовій та/або майновій формах.

2. Обґрунтування необхідності прийняття акта

Необхідність прийняття законопроєкту зумовлена наявністю системних проблем у правовому регулюванні та практиці застосування застави як запобіжного заходу, насамперед у частині визначення її розміру.

Аналіз практики застосування положень Кримінального процесуального кодексу України свідчить про відсутність єдиного та уніфікованого підходу до визначення розміру застави. Чинне законодавство встановлює загальні критерії, які мають враховуватися слідчим суддею, судом під час визначення розміру застави, однак не містить детального механізму їх застосування, єдиних правил оцінки реального майнового стану особи, порядку визначення вартості її активів, оцінки процесуальних ризиків та співвідношення зазначених обставин із розміром застави.

Органи досудового розслідування та прокуратура не застосовують єдиних затверджених методик, формул чи уніфікованих критеріїв для обґрунтування розміру застави, який пропонується застосувати до підозрюваного чи обвинуваченого. За таких умов визначення розміру застави значною мірою залежить від дискреційного розсуду відповідного органу та не забезпечує належного рівня передбачуваності й обґрунтованості відповідних процесуальних рішень. Відсутність єдиного підходу до визначення розміру застави створює ризик істотної відмінності розмірів застави у кримінальних провадженнях із подібними фактичними обставинами. Така ситуація ускладнює забезпечення принципів правової визначеності, рівності перед законом, пропорційності та передбачуваності застосування запобіжних заходів, а також створює передумови для вибіркового застосування відповідних положень кримінального процесуального законодавства.

Окремою проблемою є визначення розміру застави без належного співвіднесення її розміру з реальним майновим станом підозрюваного або обвинуваченого. Визначення застави, яка є очевидно недоступною для конкретної особи, може призводити до того, що передбачена законом можливість звільнення особи з-під варти після внесення застави набуває

формального характеру. За таких обставин застава фактично втрачає своє призначення як альтернативний запобіжний захід та може перетворюватися на фактичний еквівалент тримання під вартою.

Зазначена проблема має безпосередній зв'язок із конституційними та конвенційними гарантіями права на свободу та особисту недоторканність. Відповідно до статті 29 Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням свободи особи, має відповідати вимогам законності, обґрунтованості та пропорційності.

Практика Європейського суду з прав людини також свідчить про необхідність індивідуалізації розміру застави з урахуванням майнового стану особи та інших обставин, які мають значення для визначення її реальної спроможності виконати умови застосованого запобіжного заходу. У справі «Істоміна проти України» Європейський суд з прав людини констатував порушення вимог статті 5 Конвенції у зв'язку з непропорційністю визначеної застави та неналежним урахуванням майнового стану заявниці.

Надмірне збільшення розміру застави не є належним способом забезпечення процесуальної поведінки особи. Метою застави є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків та належної явки за викликом, а не покарання особи, відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди чи створення додаткового засобу впливу на неї.

Таким чином, розмір застави має визначатися з урахуванням сукупності обставин конкретного кримінального провадження та забезпечувати належний баланс між необхідністю запобігання відповідним процесуальним ризикам і недопущенням покладення на особу завідомо непомірного майнового тягара.

Важливою складовою цієї проблеми є відсутність законодавчо визначеного порядку оцінки реального майнового стану підозрюваного, обвинуваченого. Чинне регулювання не забезпечує достатньої визначеності щодо того, які саме активи, доходи, майнові зобов'язання, обтяження, сімейні обставини та інші фактори мають враховуватися при визначенні фактичної фінансової спроможності особи внести заставу.

Внаслідок цього виникає ризик визначення розміру застави з урахуванням формальної вартості активів без належної оцінки їх ліквідності, обтяжень, майнових зобов'язань та можливості фактичного використання таких активів для забезпечення застави. Окремого нормативного врегулювання потребують питання врахування активів, що перебувають у спільній власності, під арештом, у фактичному або бенефіціарному володінні, а також корпоративних прав, цінних паперів, грошових коштів, майнових прав та інших активів.

Відсутність чітких правил оцінки таких обставин також створює ризики неоднакового підходу до визначення розміру застави та може призводити до необґрунтованого завищення або заниження її розміру.

Системність зазначеної проблеми підтверджується також практикою застосування застави у кримінальних провадженнях, підсудних Вищому

антикорупційному суду, в яких у низці випадків визначалися розміри застави, що істотно перевищували передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України загальні межі. Наявність значної кількості випадків перегляду розміру застави судами апеляційної інстанції додатково свідчить про необхідність забезпечення більш чітких і передбачуваних підходів до її визначення.

Можливість визначення застави у значному розмірі не гарантує досягнення мети запобіжного заходу. Ефективність застави залежить не лише від її номінального розміру, а й від її співмірності з майновим станом особи, характером процесуальних ризиків та іншими обставинами конкретного кримінального провадження.

Відсутність уніфікованих правил визначення розміру застави створює корупційні ризики. Широкі межі дискреції за відсутності чітких критеріїв і механізмів розрахунку можуть створювати передумови для необґрунтованого визначення розміру застави залежно від особи підозрюваного, його статусу, майнового становища чи інших обставин, які не мають належного правового обґрунтування.

З метою усунення зазначених проблем, законопроектом пропонується запровадити Єдину методику визначення розміру застави та її внесення, яка має застосовуватися у кримінальних провадженнях незалежно від органу досудового розслідування, органу прокуратури та категорії кримінального правопорушення. Методика має визначати єдиний порядок і критерії розрахунку застави, зокрема критерії оцінки реального майнового стану особи, порядок визначення сукупної вартості активів, правила оцінки різних видів майна та майнових прав, порядок урахування арештованого майна, майна у спільній власності, процесуальних ризиків та інших обставин, що впливають на розмір застави.

Законопроектом передбачається встановлення єдиних підходів до визначення граничних розмірів застави залежно від тяжкості кримінального правопорушення, характеру та обставин його вчинення, розміру заподіяної шкоди, наявності пом'якшуючих та обтяжуючих обставин, характеру процесуальних ризиків та інших визначених законом критеріїв. Передбачається також обов'язок слідчого судді, суду мотивувати застосування відповідних критеріїв та визначення конкретного розміру застави.

Окремим напрямом законопроекту є нормативне врегулювання можливості внесення застави не лише у грошовій формі, а й шляхом передачі в заставу майна, а також шляхом поєднання грошових коштів та майна. При цьому визначаються вимоги до майна, яке може бути предметом застави, порядок підтвердження його вартості, правила врахування арештованого майна, порядок реалізації такого майна у разі звернення застави в дохід держави та його повернення після припинення дії запобіжного заходу.

Запровадження зазначених механізмів спрямоване на зменшення необґрунтованої дискреції під час визначення застави, забезпечення єдності правозастосовної практики, підвищення прозорості та передбачуваності відповідних процесуальних рішень, а також на забезпечення пропорційності застави реальному майновому стану особи та процесуальним ризикам.

Отже, прийняття законопроекту є необхідним для створення чіткого, єдиного та передбачуваного механізму визначення і внесення застави, забезпечення належного балансу між інтересами кримінального провадження та правом особи на свободу і особисту недоторканність, мінімізації корупційних ризиків і забезпечення однакового застосування положень кримінального процесуального законодавства.

3. Основні положення проєкту акта

Законопроєкт передбачає запровадження Єдиної методики визначення розміру застави та її внесення, встановлення єдиних критеріїв визначення розміру застави та граничних її розмірів, визначення порядку оцінки реального майнового стану та активів підозрюваного, обвинуваченого, врегулювання можливості внесення застави майном або поєднанням майна та коштів, визначення вимог до оцінки та врахування майна, встановлення обов'язку суду мотивувати визначений розмір застави, удосконалення порядку звернення застави в дохід держави тощо.

4. Правові аспекти

Нормативно-правовим актом у цій сфері правового регулювання є Кримінальний процесуальний кодекс України.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація проєкту Закону України не потребуватиме додаткових витрат з державного та місцевих бюджетів.

6. Оцінка відповідності

Проєкт Закону України спрямований на виконання міжнародних зобов'язань у сфері європейської інтеграції. Положення проєкту Закону України не містять ризиків вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, не створюють підстав для дискримінації.

7. Прогноз результатів

Прогнозовані результати прийняття акта: запровадження єдиного та уніфікованого підходу до визначення розміру застави, підвищення обґрунтованості та передбачуваності судових рішень щодо розміру застави, зменшення надмірної дискреції та корупційних ризиків під час визначення розміру застави, забезпечення врахування реального майнового стану підозрюваного та обвинуваченого, забезпечення пропорційності розміру застави характеру кримінального правопорушення та процесуальним ризикам, посилення гарантій права на свободу та особисту недоторканність, уніфікація правозастосовної практики та підвищення довіри до системи кримінальної юстиції.

Народний депутат України

Сергій ВЛАСЕНКО

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Власенко Сергій Володимирович
Сертифікат: 04AF212836405D99040000062FE300091E5EA00
Дійсний до: 19.11.2027 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
170д9/1-2026/201406 від 27.08.2026

2324294